

**ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΠΑΠΑΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: ΕΙΔΙΚΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ, PHD
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΠΘ**

***Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.***

Περίληψη: Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται το κοινωνικό φαινόμενο της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα. Αφού γίνεται εννοιολογική διευκρίνιση των παραμέτρων που ορίζουν το φαινόμενο, οριοθετείται το πρόβλημα και παρουσιάζονται οι βαθύτερες αιτίες του φαινομένου. Στην αποτύπωση ης σχολικής διαρροής στην Ελλάδα, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους αλλοδαπούς και στους παλιννοστούντες και στην τάση τους να εγκαταλείπουν το σχολείο για διάφορους οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους. Η ως τώρα έρευνα έχει δείξει ότι αυτοί που εγκαταλείπουν το σχολείο είναι παιδιά φτωχών οικογενειών, παιδιά με χαμηλή σχολική επίδοση και πιεστικές οικογενειακές υποχρεώσεις, ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες, όπως παιδιά παλιννοστούντων, παιδιά της μουσουλμανικής κοινότητας, τσιγγανόπουλα, παιδιά αλλοδαπών, που είτε δεν εμφανίζονται καθόλου στο σχολείο είτε το εγκαταλείπουν πολύ πρόωρα.

Λέξεις κλειδιά: Σχολική διαρροή, εκπαίδευση, παλιννοστούντες

Abstract: In this paper the social phenomenon of school dropout is presented in Greece. After a conceptual elucidation of its parameters, the problem is delineated and the deeper causes of the phenomenon are presented. As the depiction of school dropout in Greece is concerned, particular emphasis is given on the foreigners and the repatriates and their inclination to abandon school for different economic and social reasons. Up to now, research has shown that pupils that abandon school are children of poor families, children with low grades at school and pressing family obligations, particular social groups, like children of repatriates, children of the Islamic community, roma, children of foreigners etc, who either do not appear at school at all or abandon it very early.

Key words: School dropout, education, repatriates.

Εισαγωγικά για τη σχολική διαρροή

Η έμφαση η οποία δίδεται στις παραμέτρους του φαινομένου της σχολικής διαρροής (dropouts) από το εκπαιδευτικό σύστημα, οι οποίες σχετίζονται με τα αίτια, συνθήκες, διάρκεια, βαθμίδα εκπαίδευσης, χρονική στιγμή της διαρροής κτλ., δημιουργεί διαφορετικούς ορισμούς και ποικιλία σχετικών όρων για το φαινόμενο αυτό (Μιχαλοπούλου, 2010). Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο Μετάβασης στην Εκπαίδευση και την Αγορά Εργασίας Μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, στην παιδαγωγική επιστήμη ο όρος «διαρροή» αναφέρεται στους νέους εκείνους οι οποίοι δεν ολοκληρώνουν για διάφορους λόγους την εκπαίδευση που ορίζεται από την κοινωνία ως η ελάχιστη αναγκαία εκπαιδευτική απαίτηση (Viadero, 2001). Ελάχιστη εκπαιδευτική απαίτηση σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προκειμένη περίπτωση αποτελεί η ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Τα εφόδια που αποκτά το άτομο στη λεγόμενη υποχρεωτική εκπαίδευση θεωρούνται απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνέχιση των σπουδών σε ανώτερη εκπαιδευτική βαθμίδα, για την παρακολούθηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης με απώτερο στόχο την ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας. Πέρα από όλα τα άλλα όμως θεωρούνται η βάση πάνω στην οποία χτίζεται ο χαρακτήρας του μελλοντικού ενεργού και παραγωγικού πολίτη.

Ένας δεύτερος ορισμός της «σχολικής διαρροής», ο οποίος γενικεύει και επεκτείνει το νόημα της, αναφέρεται στους μαθητές εκείνους οι οποίοι δεν ολοκληρώνουν την εκπαιδευτική βαθμίδα που έχουν ξεκινήσει (Τριανταφυλλίδου, 2006). Υπό μία έννοια ο παραπάνω ορισμός αποτελεί μια προσπάθεια ενσωμάτωσης στο φαινόμενο ατόμων που διακόπτουν τις σπουδές τους σε ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες, εμπεριέχοντας και τη σπουδαστική και φοιτητική διαρροή γενικότερα.

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Σύμφωνα με τον επίσημο ορισμό της Eurostat, η σχολική διαρροή αναφέρεται σε άτομα που έχουν εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο τα οποία:

- βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών.
- έχουν εκπαίδευση το πολύ μέχρι και απολυτήριο του κατώτερου κύκλου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που αντιστοιχεί στο επίπεδο ISCED 2 (αντίστοιχο ελληνικού Γυμνασίου).
- δεν έχουν συμμετάσχει σε δραστηριότητες εκπαίδευσης και κατάρτισης τέσσερις εβδομάδες πριν από την ημέρα συλλογής των στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2009).

Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια εννοιολογικής διευκρίνησης ορισμένων παραμέτρων του φαινομένου της σχολικής διαρροής. Καταρχάς υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην οριστική εγκατάλειψη του εκπαιδευτικού συστήματος γενικότερα και στην εγκατάλειψη ενός συγκεκριμένου σχολείου που ανήκει σε μια συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα - όχι απαραίτητα την υποχρεωτική, και τη συνέχιση σε ένα άλλο χώρο κατάρτισης. Επίσης ενυπάρχει εννοιολογική διάκριση ανάμεσα στην οριστική εγκατάλειψη του σχολείου και στην προσωρινή εγκατάλειψη και επιστροφή σε αυτό μετά την πάροδο κάποιου χρόνου.

Συναφής με την παραπάνω αποτελεί η περίπτωση της εγκατάλειψης από το άτομο του σχολείου λόγω ελλιπούς φοίτησης (πολλές απουσίες) ή λόγω χαμηλών επιδόσεων και στην εγκατάλειψη του σχολείου από ανάγκη να μείνει ο νέος στο σπίτι εξαιτίας κοινωνικών ή οικονομικών λόγων, όπως για παράδειγμα η ανάγκη για εργασία. Σημαντική παράμετρος η οποία απαιτείται να ληφθεί υπόψη κατά την προσπάθεια ορισμού του τύπου της διαρροής αποτελεί τέλος και η εγκατάλειψη του σχολείου στην αρχή της σχολικής χρονιάς και στην εγκατάλειψη στο τέλος της, όπως επίσης και η εγκατάλειψη των σπουδών στην υποχρεωτική εκπαίδευση ή σε βαθμίδες μη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (π.χ. Λύκειο ή τριτοβάθμια εκπαίδευση) (Ρουσέας & Βρετάκου, 2006).

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Όλες οι παραπάνω παράμετροι και οι πολλές μεταβλητές που ενέχει η καθεμία υπαγορεύουν διαφορετικές προσεγγίσεις και διαφορετικές ερμηνείες όχι μόνο σε επίπεδο ορισμού και σε επίπεδα μέτρησης της σχολικής διαρροής που διερευνάται, αλλά και σε επίπεδο πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής διαρροής η οποία εξαρτάται άμεσα από τον ορισμό της σχολικής διαρροής που θα ακολουθηθεί.

Τρεις είναι οι άξονες των ερευνών που διενεργούνται αναφορικά με το φαινόμενο της σχολικής διαρροής:

- η βαθμίδα που ανήκει το σχολείο από το οποίο παρατηρείται η διαρροή.
- ο τύπος της διαρροής (ο μαθητής δεν άρχισε καν τη φοίτηση ή σταμάτησε και επέστρεψε ή διέκοψε οριστικά).
- τα αίτια της διαρροής (χαμηλή επίδοση, εμπλοκή με την αγορά εργασίας, λόγοι υγείας, προσωπικά ή κοινωνικά προβλήματα κτλ.).

Στη βιβλιογραφία διακρίνονται δύο ομάδες παραγόντων μαθητικής διαρροής οι οποίες σχετίζονται με την οικογένεια και το σχολείο (Ρουσέας – Βρετάκου 2006):

A. Οι κοινωνικοί /οικογενειακοί παράγοντες που συνδέονται με την οικογένεια του μαθητή: η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, η διαφορετική φυλή και εθνική καταγωγή, η κακή σχολική επίδοση των αδελφών, η οικογενειακή κινητικότητα, η έλλειψη στήριξης του νέου από τους γονείς, οι μειωμένες εκπαιδευτικές προσδοκίες των γονέων, η αρνητική στάση ή αδιαφορία των γονέων, η αστάθεια του οικογενειακού περιβάλλοντος, η μονογονεϊκή οικογένεια, η εύρεση εργασίας, προσωπικά ή κοινωνικά προβλήματα.

B. Οι σχολικοί παράγοντες που σχετίζονται με το σχολείο και την εμπειρία του νέου: η κακή σχολική επίδοση, οι πολλές απουσίες, τα προβλήματα πειθαρχίας, οι συγκρούσεις με συμμαθητές/καθηγητές, η προηγούμενη κακή σχολική επίδοση, η συχνή αλλαγή σχολείου, η

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

έλλειψη ενδιαφέροντος, η επανάληψη τάξης. Το φαινόμενο της σχολικής διαρροής οφείλεται σε διαδικασίες αποχώρησης από το σχολείο και τα μαθητικά δρώμενα που αρχίζουν ήδη πολύ νωρίς, στις πρώτες τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Srinthurakisetal, 2008). Βασική αφορμή θεωρείται η χαμηλή σχολική επίδοση στα μαθήματα, η σχολική καθυστέρηση, η αρνητική στάση απέναντι στο σχολείο, η πρώιμη σχολική αποτυχία, τα προβλήματα συμπεριφοράς, οι απουσίες, η επανάληψη τάξης, η έλλειψη συμμετοχής, η παραβατικότητα κ.ά.

Ωστόσο όσον αφορά την Ελλάδα, οι γενεσιουργοί παράγοντες οι οποίοι ασκούν ιδιαίτερη επίδραση στο φαινόμενο της μαθητικής διαρροής είναι: το φύλο, η εθνική καταγωγή, ο τόπος έδρας του Γυμνασίου και η τάξη φοίτησης των μαθητών που διακόπτουν (Αλιμήσης et al., 2006). Πιο αναλυτικά:

1. Με βάση ερευνητικά δεδομένα διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι μαθητές που εγκαταλείπουν το Γυμνάσιο είναι αγόρια. Το φαινόμενο αυτό ερμηνεύεται από διάφορους ερευνητές (Baudelot & Establet, 1992), οι οποίοι αναφέρουν ότι τα αγόρια ενδιαφέρονται κυρίως για την άμεση απόκτηση χρήματος και άρα για μια πιο άμεση έξοδο στην παραγωγή, ενώ τα κορίτσια για την κατοχύρωση περισσότερου ελεύθερου χρόνου και άρα για επαγγέλματα που τον προσφέρουν και τα οποία απαιτούν ένα υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Στον παραπάνω διαχωρισμό προκρίνεται από ερευνητές η συνέχιση των σπουδών (θεσμοθετημένη παράταση της εφηβείας) ως καταφύγιο πολλών νέων, κυρίως κοριτσιών για την αποχή από την παραγωγική διαδικασία (Κελπανίδης, 1999).
2. Σε σχέση με την καταγωγή των νέων που εγκαταλείπουν το σχολείο διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των μαθητών που εγκαταλείπουν το Γυμνάσιο είναι γηγενείς Έλληνες, ενώ πολύ σημαντικό είναι το ποσοστό των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών που το εγκαταλείπουν (Μιχαλοπούλου, 2010).
3. Σε σχέση με τον τόπο έδρας του σχολείου (γεωργικές, ορεινές περιοχές, αστικοί οικισμοί, περιαστικές περιοχές) υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στο χαμηλό οικονομικό επίπεδο των οικογενειών, των οποίων τα παιδιά έχουν προβλήματα στη σχολική τους επίδοση, και στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονιών. Οι νέοι που εγκατέλειψαν το Γυμνάσιο προέρχονται κυρίως από οικογένειες χαμηλού κοινωνικό - οικονομικού και εκπαιδευτικού επιπέδου, πολλές

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
από τις οποίες αντιμετωπίζουν επιπλέον προβλήματα (ασθένειες, χωρισμός γονέων, θάνατος ενός ή και των δύο γονέων κτλ.) (ΥΠΕΠΘ, 2007β).

4. Σε σχέση με την τάξη κατά την οποία εγκαταλείπουν το σχολείο διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των μαθητών διακόπτουν στην Α΄ τάξη και μπορεί επομένως να λεχθεί, ότι οι διαφορές στον τρόπο λειτουργίας Δημοτικού και Γυμνασίου επιδρούν αρνητικά στις δυνατότητες αρκετών μαθητών να συνεχίσουν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση.

Επιπρόσθετοι παράγοντες οι οποίοι είναι σημαντικοί στη διαμόρφωση του φαινομένου της μαθητικής διαρροής είναι:

5. Η φτώχεια η οποία συντελεί στην πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (Παλαιοκρασάς, Ρουσέας, Βρετάκου, 1997 και Μπαλούρδος, Σούλης, Χρυσάκης, 1997), δίνοντας στα παιδιά οικονομικά ασθενών οικογενειών πιθανότητα επτά προς ένα να εγκαταλείψουν το σχολείο έτσι ώστε να εργαστούν για να συνεισφέρουν στον οικογενειακό προϋπολογισμό των οικογενειών τους. Επίσης παιδιά απομακρυσμένων χωριών, υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, οικογενειών με ανύπαρκτο ή χαμηλό εισόδημα, με αγράμματους γονείς, έχουν περισσότερες πιθανότητες να μην τελειώσουν ούτε καν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Επιπρόσθετα υπάρχουν και παιδιά ειδικών κατηγοριών που είτε δεν καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές είτε εμφανίστηκαν μαζικά την τελευταία δεκαετία, όπως τα παιδιά των Τσιγγάνων - Ρομά, τα παιδιά των Μουσουλμάνων της Θράκης, τα παιδιά των οικονομικών μεταναστών που δεν γνωρίζουν καλά τη γλώσσα, τα παιδιά των παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ, τα παιδιά άλλων ομάδων αλλοδαπών (ποσοστό 6,7% το 2003) (Σκούρτου, Βρατσάλης, Γκοβάρης, 2004).

6. Η παιδική εργασία αποτελεί σημαντικό παράγοντα αύξησης της μαθητικής διαρροής πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης. Οι μισοί σχεδόν νέοι απασχολούνταν σε κάποια εργασία ως μαθητές του Γυμνασίου. Από αυτούς πάλι σχεδόν οι μισοί βοηθούσαν στην εργασία των γονέων τους. Οι υπόλοιποι απασχολούνταν σε οικιακές εργασίες ή αλλού. Η διαρροή εντοπίζεται κυρίως σε πολλές γεωργικές περιοχές αλλά και περιοχές της Ελλάδας με έντονη τουριστική ανάπτυξη, λόγω της απασχόλησης των μαθητών σε διάφορες γεωργικές και τουριστικές εργασίες σε τακτική βάση. Κυρίως πρόκειται για παιδιά των οικονομικά ασθενέστερων οικογενειών, αναλόγων και προσφύγων, οικονομικών

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
μεταναστών και παλινοστούντων, παιδιά από φυλετικές (π.χ. Ρομά) και θρησκευτικές μειονότητες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2006).

7. Σύμφωνα με τους ίδιους τους νέους που εγκαταλείπουν το σχολείο ο σημαντικότερος λόγος που προβάλλεται για τη διακοπή της φοίτησης στο Γυμνάσιο είναι η δυσκολία που αντιμετώπιζαν σε ορισμένα μαθήματα. Δυσκολεύονταν κατά σειρά στα Μαθηματικά, την Ξένη γλώσσα και τη Φυσική. Οι 7 νέοι στους 10 που παρουσιάστηκαν στο Γυμνάσιο, πριν διακόψουν τη φοίτηση είχαν μείνει μία ή περισσότερες σχολικές χρονιές στην ίδια τάξη (Αλιμήσης et al., 2006).

Συνοψίζοντας, αυτοί που εγκαταλείπουν το σχολείο είναι παιδιά φτωχών οικογενειών, παιδιά με χαμηλή σχολική επίδοση και πιεστικές οικογενειακές υποχρεώσεις, ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες, όπως παιδιά παλινοστούντων, παιδιά της μουσουλμανικής κοινότητας, τσιγγανόπουλα, παιδιά αλλοδαπών, που είτε δεν εμφανίζονται καθόλου στο σχολείο είτε το εγκαταλείπουν πολύ πρόωρα (Αλιμήσης, 2007).

Αποτύπωση της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα

A. Γενικά στοιχεία

Σημαντική προσπάθεια αποτύπωσης της μαθητικής διαρροής στην Ελλάδα αποτέλεσε έρευνα που εκπονήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το 2006. Ο δείκτης σχολικής διαρροής στην Ελλάδα φθάνει το 2006 το 12,8% έναντι ποσοστού 20,7% το 1996. Η αλλαγή προς το καλύτερο του δείκτη είναι σημαντική αλλά υπολείπεται σαφώς του στόχου που ετέθη στη Σύνοδο της Λισσαβόνας το 1999 ο οποίος ήταν η μείωση μέχρι το 2010 της σχολικής διαρροής στο μισό του ποσοστού του έτους 2000. Έτσι, ο στόχος για το 2010 ήταν 9,1% με συνέπεια η χώρα να υπολείπεται κατά 3,7 ποσοστιαίες μονάδες από τον τεθέντα στόχο.

Στην αποτίμηση της μαθητικής διαρροής μέχρι το 2006, η Ελλάδα παρουσιάζει τοπικές ιδιαιτερότητες σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την εξέταση των δεδομένων που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη ερευνητική διαδικασία ανά εκπαιδευτική βαθμίδα αντλήθηκαν τα εξής συμπεράσματα:

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

- Η σχολική διαρροή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση διαχρονικά ήταν σταθερά κάτω από το 0,6 της ποσοστιαίας μονάδας και ουσιαστικά δεν υφίσταται ως πρόβλημα σε πανελλαδικό επίπεδο.
- Η σημαντικότερη μείωση της σχολικής διαρροής αφορά στο Γυμνάσιο όπου ο αντίστοιχος δείκτης μειώθηκε από 9,4% το 1996 στο 5,1% το 2006. Σημειώνεται ότι το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από τη μελέτη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου («Ρουσέας Π. & Βρετάκου Β., 2006).
- Ελαφρώς χαμηλότερη μείωση παρουσιάζει ο δείκτης της σχολικής διαρροής στον ανώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όπου η τιμή του δείκτη για το 2006 (7,0%) παρουσιάζεται μειωμένη κατά 1,34.

Συμφωνά με στοιχεία του υπουργείου Παιδείας για το σχολικό έτος 2010-2011 όταν και εκδηλώθηκαν οι πρώτες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας οι μαθητές που ενεγράφησαν στην Α' τάξη Λυκείου ήταν κατά 21.542 λιγότεροι σε σχέση με όσους αποφοίτησαν από τη Γ Γυμνασίου. Πρόκειται για ποσοστό διαρροής 20,6%, χωρίς να είναι γνωστό εάν οι μαθητές αυτοί επέλεξαν να ενταχθούν πρόωρα στην αγορά εργασίας ή στράφηκαν να φοιτήσουν στην υποβαθμισμένη τεχνικο-επαγγελματική εκπαίδευση.

Ειδικότερα, όπως προκύπτει από στοιχεία που περιλαμβάνονται σε έγγραφο της υφυπουργού Παιδείας κ. Εύης Χριστοφιλοπούλου, ο αριθμός των μαθητών που αποφοίτησε από την Στ' Δημοτικού κατά το σχολικό έτος 2009-2010 ήταν 99.169. Την επόμενη χρονιά (2010-2011) στην Α' Γυμνασίου ενεγράφησαν 109.898 μαθητές, εκ των οποίων οι 106.010 ήταν ενεργοί, δηλαδή όσοι τελικά παρακολούθησαν μαθήματα. Τα στοιχεία διαφοροποιούνται σε ότι αφορά τη μετάβαση από το Γυμνάσιο στο Λύκειο. Είναι ενδεικτικό ότι κατά το σχολικό έτος 2009-2010 ο αριθμός των μαθητών που αποφοίτησαν από τη Γ' Γυμνασίου πανελλαδικώς ήταν 104.939 μαθητές. Από αυτούς, όμως, την επόμενη χρονιά (2010-2011) ενεγράφησαν στην Α' Λυκείου μόλις οι 83.397 μαθητές, εκ των οποίων ενεργοί ήταν οι 82.469 (Ελληνικό κοινοβούλιο, απάντηση στην ερώτηση υπ. αριθμό 13975/ 29-3-2011).

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Σύμφωνα με την κ. Χριστοφιλοπούλου, η τελευταία ολοκληρωμένη έρευνα έγινε από το Παρατηρητήριο Μετάβασης και τα στοιχεία, που αφορούν το 2008, δείχνουν ότι η μαθητική διαρροή στο σύνολο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα ανέρχεται σε 12,81%. Η μαθητική διαρροή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι πολύ μικρή (ποσοστό 0,81%) και αφορά σε ειδικές κοινωνικές ομάδες (τσιγγανόπαιδες κ.ά.). Τα στοιχεία τοποθετούν τη χώρα μας στη μεσαία θέση σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε.

B. Σχολική διαρροή αλλοδαπών και παλιννοστούντων

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η συγκριτική παρουσίαση του πληθυσμού των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών στις δύο βαθμίδες που σχετίζονται με το γυμνάσιο, δηλαδή στο δημοτικό και στο λύκειο, γενικό και επαγγελματικό. Το ποσοστό αυτών των μαθητών κατά το σχολικό έτος 2008-9 στο δημοτικό ήταν 11,2% (10,3% αλλοδαποί και 0,9% παλιννοστούντες) στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού. Ο αριθμός τους στο γυμνάσιο μειώθηκε ελάχιστα σε 10,5% (9,1% αλλοδαποί και 1,4% παλιννοστούντες). Όπως είναι φανερό, οι αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές σχεδόν στο σύνολό τους μετά το δημοτικό συνεχίζουν να φοιτούν στις τρεις τελευταίες τάξεις της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και αυτό αποτελεί θετικό στοιχείο της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής (Μιχαλοπούλου, 2010).

Όμως, όσο συνεπής φαίνεται η εκπαιδευτική διαδικασία που ακολουθείται στα πλαίσια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (από το δημοτικό στο γυμνάσιο), τόσο απογοητευτική είναι η φοίτηση στο λύκειο. Η διαρροή των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών από το γυμνάσιο στο γενικό λύκειο είναι εντυπωσιακή, καθώς μόλις το 5,5% των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών (4,4% αλλοδαποί και 1,1% παλιννοστούντες) συνεχίζουν τη φοίτηση στο γενικό λύκειο. Σχεδόν το διπλάσιο ποσοστό αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών προτιμά την επαγγελματική εκπαίδευση ΤΕΕ-ΕΠΑΛ-ΕΠΑΣ, όπου οι αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές αποτελούν το 11,8% του μαθητικού πληθυσμού (9,6% αλλοδαποί και 2,2% παλιννοστούντες). Αυτή η επιλογή σχετίζεται με τη μειωμένη ύλη του αναλυτικού προγράμματος σε σχέση με αυτή του γενικού λυκείου και την παροχή επαγγελματικής κατάρτισης στους μαθητές (Αλιμήσης et al. 2006). Επίσης σχετίζεται άμεσα με τη γενική ιδέα που επικρατεί στην ελληνική κοινωνία ότι τα επαγγελματικά λύκεια είναι ευκολότερα από τα

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

γενικά λύκεια. Εξαιτίας της παραπάνω αντίληψης μαθητές με χαμηλή επίδοση κατευθύνονται στην επαγγελματική εκπαίδευση (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009).

Οι Ευαγγέλου και Παλαιολόγου επισημαίνουν ότι οι αλλοδαποί μαθητές παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά διαρροής από τη μια βαθμίδα στην άλλη, καθώς δε γνωρίζουν την επίσημη γλώσσα στον ίδιο βαθμό με τους γηγενείς και δε χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα κατά τη διαδικασία μάθησης (Ευαγγέλου & Παλαιολόγου, 2005). Επίσης, είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι μαθητές που ανήκουν σε οικογένειες μεταναστών ή μειονοτικές ομάδες έχουν χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο. Ο Μ. Δαμανάκης επισημαίνει ότι αυτή η σημαντική υποχώρηση των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών στο γενικό λύκειο οφείλεται από τη μια σε λόγους βιοπορισμού και από την άλλη στο ότι η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι λιγότερο προετοιμασμένη από την πρωτοβάθμια να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των καιρών (Δαμανάκης, 2002). Η αναποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών στο γυμνάσιο, ο σχεδόν αποκλειστικά μονοδιάστατος εξεταστικός ρόλος του γενικού λυκείου, οι ελλείψεις δυνατότητες που έχουν οι οικογένειες αυτών των μαθητών να ανταποκριθούν στα έξοδα που απαιτεί δυστυχώς η παραπαιδεία, η οποία πλέον θεωρείται απαραίτητο συστατικό της επιτυχίας στις πανελλαδικές εξετάσεις, κάνουν αφιλόξενο το σχολικό περιβάλλον. Έτσι, μεγάλο κομμάτι πληθυσμού στερείται το δικαίωμα στη μόρφωση και συχνά στρέφεται σε δρόμους κοινωνικού αποκλεισμού, παραβατικότητας και αυτοπεριθωριοποίησης. Ο Γ. Νικολάου από την πλευρά του επισημαίνει ότι οι αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές, όπως και οι συνομήλικοί τους γηγενείς, χρειάζονται αποδοχή από το σχολικό τους περιβάλλον, γιατί σε διαφορετική περίπτωση και σε συνδυασμό με τη συναισθηματική αστάθεια της ηλικίας τους διέρχονται τραυματικά την απόρριψη λόγω καταγωγής (Νικολάου, 2002). Άλλωστε τα παιδιά εκείνα, για τα οποία το σχολικό περιβάλλον δεν έχει κοινά σημεία και δε στηρίζεται στην οικογενειακή κουλτούρα, υπόκεινται σε μια μορφή κοινωνικοποίησης η οποία εμπεριέχει μια αναγκαστική οικειοποίηση νέων πολιτιστικών αξιών και βιώνουν διαρκώς την αντίθεση ανάμεσα σε ό, τι συναντούν στο σπίτι και σε εκείνο που καλλιεργείται στο σχολείο. Αντίθετα, μαθητές με υψηλή αυτοεκτίμηση επιτυγχάνουν ευκολότερα και εκεί όπου φαίνεται ότι θα έχουν δυσκολίες. Είναι γεγονός λοιπόν ότι το σχολείο για τους διαφοροποιημένους γλωσσικά και πολιτισμικά μαθητές αποτελεί ταυτόχρονα τη μεγάλη

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

ευκαιρία και το μεγάλο εμπόδιο για την ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής (Σκούρτου et al. 2004). Τα προβλήματα είναι εντονότερα στους μαθητές που εντάχθηκαν στο ελληνικό σχολείο στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού ή στο γυμνάσιο ενώ οι μαθητές που παρακολούθησαν το ελληνικό σχολείο από τις πρώτες δύο τάξεις έχουν καλύτερες επιδόσεις και στην εκμάθηση της γλώσσας και γενικά.

Επίσης σημειώνεται ότι αλλοδαποί μαθητές συχνά εντάσσονται σε τάξεις κατώτερες από εκείνες στις οποίες αντιστοιχεί η ηλικία τους λόγω της ελλιπούς γνώσης τους της ελληνικής γλώσσας. Επισημαίνεται ότι η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι μια τέτοια πρακτική αποτελεί ανασχετικό παράγοντα για την κοινωνικοποίηση των παιδιών και την ενσωμάτωση τους στο σχολικό περιβάλλον (Spinthurakis, 2008). Η ένταξη τους σε χαμηλότερες τάξεις βιώνεται αρνητικά, η διαφορά ηλικίας εμποδίζει την σύναψη φιλικών σχέσεων με συμμαθητές /συμμαθήτριες και εντείνει την περιθωριοποίηση και γκετοποίηση τους.

Συμπέρασμα

Είναι σαφές ότι η πρόωρη σχολική εγκατάλειψη δεν ερμηνεύεται μονοσήμαντα με την «ελευθερία της ατομικής επιλογής», αφού ουσιαστικά η απόφαση να εγκαταλείψει κάποιος την εκπαίδευση στην ηλικία των 15 ή και νωρίτερα προσδιορίζεται κοινωνικά, ταξικά, πολιτισμικά αλλά και παιδαγωγικά. Στα αίτια όμως που ενισχύουν την αναπαραγωγή του φαινομένου της μαθητικής διαρροής εντάσσεται και η αδυναμία του εκπαιδευτικού μας μοντέλου να παρέμβει στην αντιμετώπισή της και τη συγκράτηση του «υπό διαρροή» μαθητικού πληθυσμού. Η ίδια αδυναμία, όμως, χαρακτηρίζει τόσο την τοπική κοινωνία όσο και τους ισχνούς θεσμούς κοινωνικής πολιτικής, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να συμβάλουν στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

Σήμερα, η ελληνική οικογένεια, προκειμένου να καλύψει το «έλλειμμα» του δημόσιου σχολείου, καταφεύγει σε ιδιωτικές πρόσθετες εκπαιδευτικές υπηρεσίες και φροντιστηριακή στήριξη, γεγονός που υποβαθμίζει ακόμη περισσότερο τη δημόσια εκπαίδευση. Είναι ξεκάθαρο πως σε μια προοπτική, δεδομένου ότι η είσοδος στο πανεπιστήμιο αποτελεί όνειρο ζωής για πολλές ελληνικές οικογένειες, οι θέσεις των εισακτέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση θα αρχίσουν

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

σταδιακά να μειώνονται, τα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα θα συρρικνώνονται μιας και δεν θα υπάρχει η απαιτούμενη ζήτηση για σχολές, η επιβολή διδάκτρων θα παγιώνεται σταδιακά ως πρακτική (ήδη υφίσταται σε αρκετά μεταπτυχιακά προγράμματα), το κόστος της εκπαίδευσης θα γίνεται δυσβάσταχτο και η πρόσβαση σε εκπαιδευτικά αγαθά και υπηρεσίες θα περιορίζεται διαρκώς για τους μη προνομιούχους. Είναι σαφές ότι υπό τέτοιες άσχημες οικονομικές συνθήκες οι μαθητές δεν θα μπορούν να συγκρατηθούν εύκολα εντός του σχολείου, αφού τόσο η πρόσβαση όσο και η πρόσβαση σε ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες θα αποδεικνύονται μια εξαιρετικά επίπονη και δαπανηρή επιλογή για την ελληνική οικογένεια. Νομοτελειακά, οι εκπαιδευτικές ανισότητες θα διογκωθούν αφού κάποιες κοινωνικές ομάδες θα συνεχίσουν να έχουν τη δυνατότητα της ανοδικής εκπαιδευτικής κινητικότητας και οι πρόωρες μαθητικές διαρροές από το σχολείο θα οδηγήσουν στην αύξηση φαινομένων όπως η παιδική και μαύρη εργασία, η σκληρότερη εργασιακή εκμετάλλευση εκείνων των νέων που δεν θα έχουν προσόντα, η νεανική παραβατικότητα, ο κοινωνικός αποκλεισμός. Αναμφίβολα, ο κίνδυνος να επανέλθουμε σταδιακά σε εποχές της μεταπολεμικής Ελλάδας όπου η πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά θεμελιωνόταν αποκλειστικά και μόνο στην κοινωνικο-οικονομική προέλευση του καθενός, γίνεται ορατός.

Βιβλιογραφία

Spinthurakis, J., Stavlioti, E. K., Lempesi, G. E., Papadimitriou, I. (2008) *Educational policies that address social inequality*, Department of elementary education, University of Patras, Greece.

Αλιμήσης, Δ. (2007) *Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής*, Διακρατική αναφορά.

Αλιμήσης, Δ. Γαβριηλίδης, Γ., Παπαδοπούλου, Γ. Προβάτα, Α. (2006) *Προλήψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου*, ΑΣΠΑΙΤΕ, Πάτρα.

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2009), *Συνοπτική στατιστική επετηρίδα*.

Κελπανίδης, Μ. (1999) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: Θεωρίες και πραγματικότητα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Μιχαλοπούλου, Α. (2010) *Η ένταξη των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών στις 3 πρώτες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: θεωρητική και εμπειρική κατεύθυνση*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2009) *Η πρόταση του παιδαγωγικού ινστιτούτου για την τεχνική - επαγγελματική εκπαίδευση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, ΥΠΕΠΘ.

Ρουσσέα, Π & Βρεττάκου, Β. (2006) *Η μαθητική διαρροή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα.

Σκούρτου, Ε., Βρατσάλης, Κ. & Γκόβαρης, Χ. (2004) *Μετανάστευση στην Ελλάδα και Εκπαίδευση: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης – Προκλήσεις και Προοπτικές βελτίωσης*, ΙΜΕΠΟ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Τριανταφυλλίδου, Α. (2006) *Μετανάστες και διαπολιτισμική εκπαιδευτική στην Ελλάδα*, Παρουσίαση για το συνέδριο Αντιγόνη.

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, (2007α) *Μελέτη για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής*, Planet, Αθήνα.

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, (2007β) *Μελέτη για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής*, Planet, Αθήνα.

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, (2007γ) *Μελέτη για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής*, Pla

